MISTERELE DUNĂRII

Revistă de cultură istorică dobrogeană

Vol I Nr. 2

Martie 2017

Redactori: Mihai Tiuliumeanu

Nicolae C. Ariton

Ilustrația copertei: *Mustafa Kemal Atatürk* (portret); *Biserica „Sf. Voievozi" din Chilia Veche* (fundal)

Editare și distribuție:
CERTA - Continuing Education, Resources & Trainig Association
Tulcea, martie 2017
www.cert-a.org

Bibliogr.
ISSN 2537-2424

CUPRINS

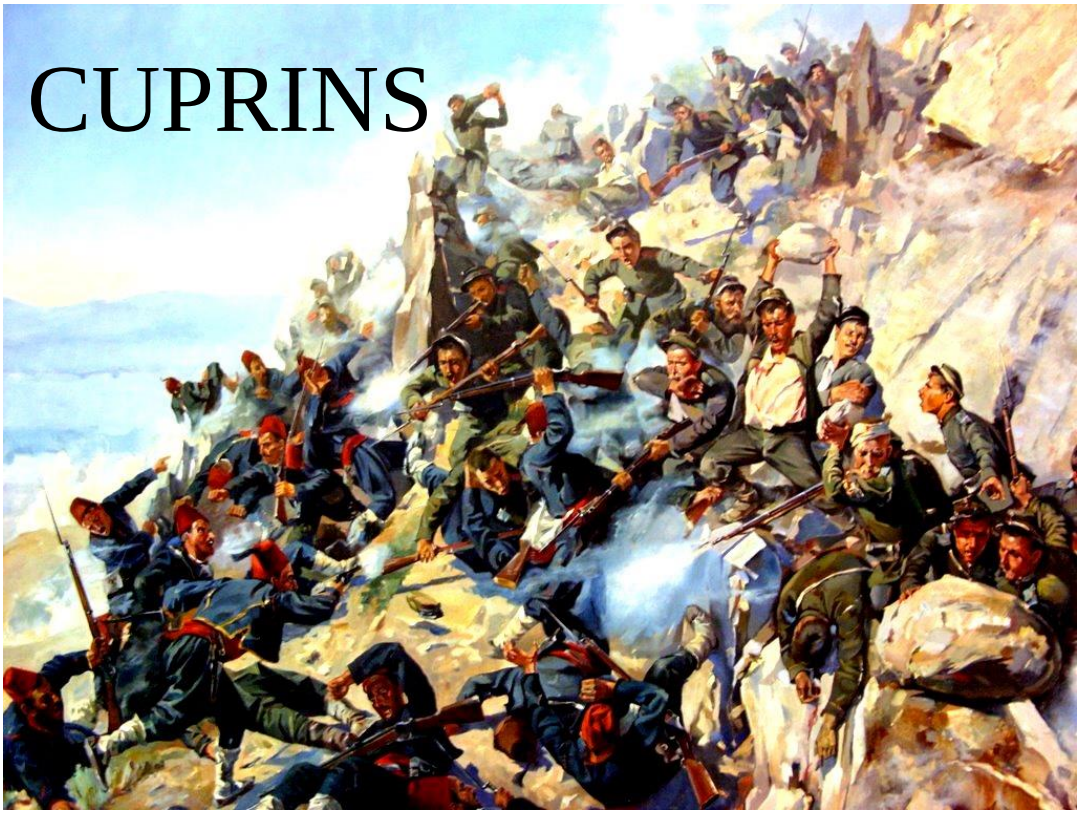

4	**Sarı Saltık Baba - dervișul rătăcitor (partea a II-a)**
31	**Catedrala Deltei - Biserica „Sf. Voievozi” din Chilia**
40	**Atatürk - povestea unui mit**
58	**Istoria celor 70 de eroi de la Cerna**
65	**Alte bărbi, alți tulceni**

Mihai Tiuliumeanu

SARI SALTIK BABA - DERVIȘUL RĂTĂCITOR

Partea a II - a

(...)

Moartea lui Sarı Saltık și povestea mormântului de la Babadag

Istoricii consideră că moartea lui Sarı Saltık ar fi avut loc înainte de 17 mai 1304, când știm că o parte a turcilor din Dobrogea, care nu își părăsiseră credința islamică, „sătui să trăiască printre necredincioși”[1], au părăsit provincia, întorcându-se în Anatolia, sub conducerea unui anume Khalil din Qarasi. Or o astfel de sciziune în rândul turcomanilor nu se putea face decât în lipsa lui Sarı Saltık, care, cel mai probabil, la acea vreme, nu se mai afla în viață.

Seyahatname spune că, după convertirea lui Ali Mokhtar, regele Dobrogei, Sarı Saltık, simțindu-și sfârșitul aproape, a cerut dervișilor săi să pregătească șapte sicrie pentru că șapte regi vor veni să caute trupul său după moarte. Iar cele șapte sicrie să fie date celor șapte regi, care vor vedea în oricare dintre ele trupul sfântului. Iar adevăratul trup să fie încredințat lui Ali Mokhtar, regele Dobrogei, în semn de apreciere.

Și s-a întâmplat întocmai cum a spus sfântul. După ce Sarı Saltık a părăsit această lume, la Caliacra, înconjurat de ucenicii săi, șapte regi au venit să ceară trupul sfântului pentru a-l duce în țările lor. Dervișii au dat celor șapte regi cele șapte sicrie, însă numai Ali Mokhtar l-a primit pe cel adevărat.

Acești regi erau: „regele Muscoviei, unde Sarı Saltık este venerat cu pioșenie sub numele de Svîty Nicola; regele Poloniei, care l-a dus la Danzig; regele Boemiei, care l-a dus în cetatea Pezzunijah; regele Suediei, care l-a dus la Bivanjah; regele din Adrianopole, care l-a îngropat la Baturia, într-o mănăstire care a devenit un binecunoscut loc de pelerinaj pentru credincioșii bectași; craiul

[1] Yazijioghlu, *Selçukname*, în Wittek, *op. cit.* p. 667

Moldovei, pe nume Irvan, care l-a îngropat într-un loc umbros, lângă castelul Bozak, unde Baiazid al II-lea, după cucerirea Akkermanului[2], a construit o moscheie, un *imaret*[3], o *medresă*[4], un han și un mausoleu pentru Sarı Saltık Dede (acest loc se numește Babadag și este un oraș plăcut); al șaptelea sicriu a fost luat de Ali Mokhtar, regele Dobrogei, care l-a îngropat la Caliacra, în peștera balaurului, iar de atunci el este numit Kaligra sultan.[5] În limba latină, Keligra însemnează balaur cu șapte capete.[6]

De aceea, fiind îngropat pe pământul a șapte crai, el are lăcașuri de fericire la fiecare din ei. Trei dintre acestea se găsesc pe pământul otoman. <Se arată că în țările creștine Saltuk e numit Sf. Nicolae, iar în țările islamice Baba-Sultan, Sari-Saltuk, Keligra-Sultan>".

În *Vilayetname* avem aceeași poveste, care confirmă faptul că sicriul cu trupul sfântului a fost îngropat la Caliacra. Dervișii au știut care dintre cele șapte sicrie trebuie încredințat lui Ali Mokhtar, pentru că, atunci când acesta a sosit, sfântul a scos mâna afară[7].

Vilayetname cuprinde tradițiile orale păstrate în rândul credincioșilor bectaș. Evlia Celebi a preluat povestea din *Seyahatname* de la dervișii bectaș pe care i-a întâlnit la Caliacra, în împrejurările povestite mai sus. Era normal ca acești dervișii, care slujeau în mănăstirea de la Caliacra, loc de pelerinaj pentru numeroși musulmani, să susțină faptul că Sarı Saltık era îngropat în peștera din apropierea mănăstirii.

Saltıkname, în schimb, prezintă o poveste diferită a morții lui Sarı Saltık și a locului în care a fost îngropat: într-una din luptele sale împotriva necredincioșilor, acesta ar fi căzut într-o cursă a dușmanilor, fiind foarte greu rănit. În ciuda faptului

[2] Cetatea Albă
[3] *Imaret*, instituție de binefacere, cu bucătărie pentru săraci
[4] *Medresa*, lacaș de cultură islamică, seminar
[5] *Seyahatname,* II, p. 71-74
[6] Keligra nu este cuvânt latin. Caliacra înseamnă, în limba greacă, capul sau stânca cea bună, deoarece golful său constituie un adăpost sigur pentru corăbii, cf. C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, ed. V-a, vol. I, Bucuresti, 1946, p. 50.
[7] Ocak, *op. cit*., p. 62

că a fost salvat de apropiații săi, el a pierdut foarte mult sânge. Aceștia l-au dus la locuința sa, însă, înțelegând că i se apropie sfârșitul, el i-a adunat pe tovarășii săi de luptă (*gazi*) în jurul său, împărtășindu-le ultima dorință. Astfel cu limbă de moarte, sfântul le-a cerut să fie îngropat la Babaeski.

În cazul în care craii țărilor vecine ar fi dorit, la rândul lor, osemintele sfântului, fiecare dintre aceștia urma să primească câte un sicriu, pentru că trupul sfântului putea fi văzut în fiecare sicriu. După ce și-a făcut cunoscută dorința, luptătorul și sfântul Sarı Saltık a închis ochii, având el atunci vârsta de 90 de ani.

După ce discipolii lui i-au acoperit trupul și l-au așezat în sicriu, sicriul s-a ridicat, a levitat și s-a așezat în sarcofagul de piatră de unul singur. Așa cum prorocise sfântul, conducătorii convertiți la islam de el au venit să ceară sicriul pentru a-l duce în țările lor. Doisprezece sicrie au fost, astfel, încredințate celor doisprezece conducători: conducătorul de la Tuna Baba (Babadag), Yilan Baba (Caliacra), Edirne, Eski Baba (Babaeski), stepa kipceac, Valahia, Moldova, Rusia, Ungaria, Polonia, Cehia și Andaluzia.

Toți acești conducători care au luat câte un sicriu, au văzut în el trupul sfântului. Ei au dus sicriele pe pământurile lor și au ridicat sanctuare pentru veșnica cinstire a numelui de Sarı Saltık.[8]

Așadar, nu există un consens între cele trei surse menționate anterior în ceea ce privește locul în care a fost îngropat Sarı Saltık, variantele fiind Eski Baba sau Caliacra.

La Eski Baba, în apropiere de Adrianopol, chiar pe drumul care duce spre Constantinopol, se află un mormânt (türbe) despre care se crede că ar fi al lui Sarı Saltık. Tradiția spune că pe acel loc s-ar fi ridicat o biserică grecească cu htamul Sf. Nicolae, locul fiindvizitat de creștini și după cucerirea otomană.[9]

Evlia Celebi spune că dervișii bectași de la Caliacra, care slujeau pe lângă lăcașul (*Tekke*) Keligra Sultan, susțineau faptul că sfântul a fost îngropat în peștera

[8] Ocak, *op. cit*., p. 61
[9] F. W. Hasluck, *Christianity and islam under sultans*, p. 519

balaurului, aflată în apropierea mănăstirii. Evlia spune că mănăstirea dervișilor era așezată pe țărmul Mării Negre, „ca un cap cu vârful înălțat spre cer și ca o trompă de elefant ce se întinde în mare. Corăbiile care vin din Istanbul și se îndreaptă spre Kara-Harman, Constanța și spre părțile Chiliei se orientează după stâncile de la Caliacra. Ele se înfățișează ca niște munți înalți ce se ridică spre cer și se văd de la o distanță de o sută cincizeci de mile.

Keligra-Saltuk-Sultan este înmormântat tocmai la capătul stâncilor de la Caliacra, în peștera care fusese adăpostul balaurului cu șapte capete. Lăcașul a fost ridicat de Ali Muhtar, craiul Dobrogei trecut la credința islamică. În dreapta și în stânga acestei mănăstiri, pe stânci, se găsesc multe sute de găuri adânci”.[10]

Presupuse morminte ale lui Sarı Saltık, locuri venerate de muslmani, dar și de creștini, se află în Albania, la Kruya, acolo unde bectașismul a fost foarte influent, dar și în insula Corfu, unde o altă dradiție spune că Sarı Saltık și-ar fi găsit sfârșitul.[11]

Cronica lui Ebu’l - Hayr Rūmī, *Saltukname*, plasează mormântul sfântului în Astrahan: „Acum se odihnește într-un loc vestit Hagi-Burhan (Torhan). Cadavrul său este ca și viu, pe care tătarii în vizitează în pelerinaj, dar a putrezit…parcă și acum guvernează și stă în ținutul său. Drumeții îl văzuseră, se spune că era un adevărat maestru…era muezinul unui mecet (mescid)”.[12]

(continuare în ediția printată)

[10] *Seyahatname*, Vol. II, 127/138, pp. 352 - 353
[11] Pentru mormintele lui Sari Saltik si alte locuri sfinte venerate de credincioșii bectaș, vezi F. W. Hasluck, *Christianity and islam under sultans*, vol. II, pp. 429-439
[12] Rumi, *Saltukname*, pp. 53-54, citat preluat din G. A. Costan, *op.cit*., p. 28

Nicolae C. Ariton

CATEDRALA DELTEI[13] - BISERICA „SF. VOIEVOZI”

DIN CHILIA VECHE

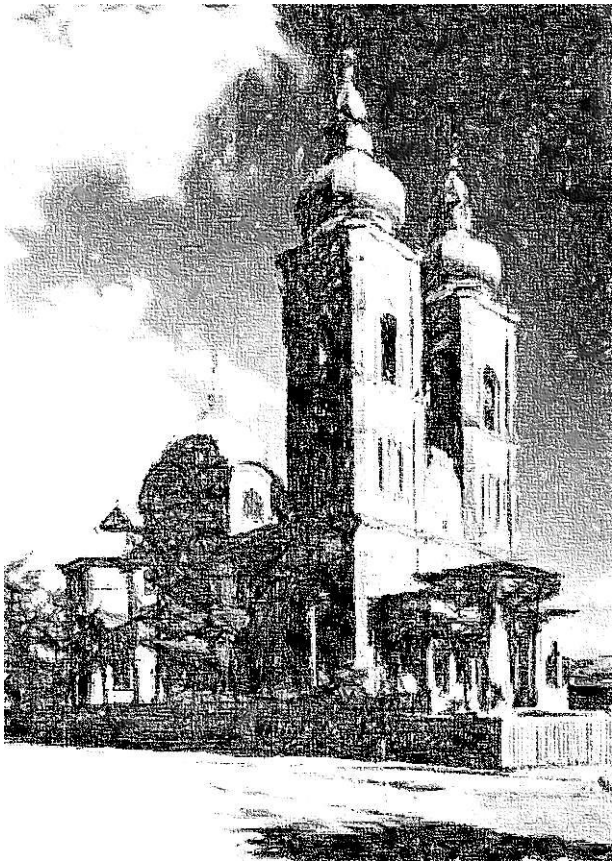

Nimic nu este simplu în Delta Dunării. De la acces până la istorie, totul este extrem de complicat și dificil de explicat. Astfel, se afirmă că procesul de formare a Deltei Dunării a început aproximativ acum 5000 de ani, într-o perioadă în care Dunărea curgea doar de-a lungul celui mai sudic canal, Sf. Gheorghe.

Acum aproximativ 3500 de ani, a început formarea brațului nordic Chilia, pentru ca în urmă cu 2500 de ani să înceapă formarea brațului de mijloc al Deltei, Sulina.

Cu toate acestea, pentru majoritatea dintre noi, Delta Dunării nu este altceva decât o aglomerare de aluviuni aduse de fluviu (aproximativ 60 de milioane de tone anual) pe o suprafață de 4300 de kmp, dintre care doar 13% uscat. Pentru un uriaș cu înălțime medie, nu există nici un obstacol în calea priviri pentru a vedea totul în

[13] Denumire dată de scriitorul Jean Bart

Deltă. Cel mai înalt loc, situat pe Grindul Letea, are 12 m înălțime, altitudinea medie fiind de 0,5 m.[14]

Marele secret, pe care îl știu foarte puțini, este acela că mai există în Deltă două porțiuni din vechiul uscat, existent înainte de formarea Deltei. Unul este Grindul Stipoc și altul, Grindul Chilia. Acestea sunt denumite științific grinduri continentale, care se alătură mai numeroaselor grinduri fluviale și fluvio-maritime.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, autorul M. D. Ionescu remarca specificul curios al acestui loc: „Nicăieri în Deltă nu există o apariție mai curioasă ca acest grind. Pământul lui nu este ca cel al restului Deltei: nu un amestec de nisip cu scoici, ci un lut consistent, ca și în interiorul Dobrogei. Împrejurimile mlăștinoase de care este înconjurat grindul Chiliei apare ca o insulă, iar pe marginile sale sunt numai sărături."[15]

Dar acestea nu sunt singurele lucruri interesante despre Chilia Veche, însăși istoria localității este o succesiune de evenimente, care de care mai palpitante, începând cu grecii antici care își stabiliseră în zonă un punct comercial, numit Achilea, de unde s-ar părea că provine și numele de Chilia. Prin secolele VII-VIII, bizantinii construiesc un fort și un mic castel, cu misiunea de a apăra frontiera Dunării de invazia popoarelor migratoare dar și comerțul cu grâne, miere, pește și blănuri. Odată cu slăbirea Imperiului Bizantin, cetatea Chiliei este cucerită de tătari, apoi de bulgari.

În anul 1359, aceasta și Gurile Dunării erau stăpânite de genovezi, care refac zidurile cetății și-i schimbă numele în Licostomo (Gura lupului). Garnizoana destul de numeroasă de soldați genovezi avea misiunea de a apăra comerțul dunărean de turci, tătari și... venețieni, ultimii fiind dușmanii lor cei mai aprigi în navigație și comerț. Atenți doar la detaliile luptelor interpenisulare, genovezii pierd Chilia Veche în fața armatei lui Mircea cel Bătrân, care devine și conducător al Dobrogei, motiv pentru care Tulcea are două statui cu viteazul domnitor.

[14] www.liis.ro/unitați de relief/Delta Dunarii
[15] Ionescu, M. D., *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea, Geografia, Matematica, Fisica, Politica, Economica și Militară*, 1904

Statutul de cetate valahă, apărând granițele Țării Românești, durează până în anul 1465 când este cucerită de Ștefan cel Mare, aceasta după ce ani de zile domnitorul Molodovei se luptase cu Vlad Țepeș, pentru stăpânirea cetății. Totul, într-o continuare logică a luptelor dintre genovezi și venețieni, acum între moldoveni și munteni. Domnitorul Moldovei a trebuit să aștepte până când la conducerea Țării Românești a venit Radu cel Frumos, pe care care Ștefan cel Mare îl înfrânge într-o zi de sâmbătă, 26 ianuarie 1465.[16]

Urmează lupte crâncene între molodoveni și turci, ultimii reușind în anul 1484 să devină stăpâni în zonă, stăpânire ce avea să dureze până în anul 1812. Sub turci, Chilia Veche își pierde importanța strategică și comercială, chiar și numele, turcii numind-o Eschil Kili, rămânând doar un important centru piscicol, așa cum scrie marele călător otoman Evila Celebi.[17]

Aflată la răscrucea celor două imperii, Otoman și Țarist, Chilia Veche, împreună cu Delta Dunării trăiește o perioadă extrem de agitată, cu războaie mai dese ca niciodată și stăpâni vremelnici.

Și astfel, istoria ne-a purtat până în preajma construirii bisericii românești din Chilia Veche. Cu toate că din 1823, întreaga Deltă, inclusiv Chilia, intră sub stăpânire rusească, românii din această localitate treceau Dunărea la Chilia Nouă, pentru a participa la slujbele religioase din această localitate. Explicația constă în faptul că Patriarhia Rusă și autoritățile țariste se opuneau cu vehemență construirii unor noi biserici, dacă acestea nu erau de rit ortodox rusesc.

Românii din Chilia Veche au trebuit să aștepte încheiere Războiului Ruso-turc din 1853-1857, cunoscut cu numele de Războiul Crimeii, în urma căruia Basarabia și Chilia Nouă revin Moldovei, iar Chilia Veche... Imperiului Otoman. Astfel, în anul 1858, aceștia au primit firman[18] de la Constantinopol, semnat de Sultanul Abdul Medgid, pentru construirea unei biserici, dovedind că politica otomană în domeniul minoritar era mult mai tolerantă.

[16] M. D. Ionescu, *op. cit.*
[17] http://basarabia91.blogspot.ro/2010/07/chilia-din-1484-pana-la-inceputul-sec.html
[18] Document oficial otoman, emis de Cancelaria Sultanului

Biserica „Sf. Voievozi” din Chilia, ilustrată din 1960

(continuare în ediția printată)

Mihai Tiuliumeanu

ATATÜRK - POVESTEA UNUI MIT

Prietenilor mei kemaliști din Turcia lui Erdogan

Prolog

În anul 2008**,** cu o săptămână înainte de plecarea în Grecia și Turcia, unde urma să particip la cursul "*Pe urmele Europei: de la Thessaloniki la Istanbul*[19]*,* discutând la clasă despre nașterea națiunilor moderne, despre naționalism și identitate națională, am stârnit, fără intenție, o mică dispută pe subiectul dezvelirii în mica noastră urbe a bustului lui Mustafa Kemal Atatürk, o inițiativă, din câte am înțeles, a comunității turco-tătare.

Nu ridicarea bustului a născut polemici, ci amplasarea acestuia într-o zonă centrală, în imediata vecinătate a Muzeului de Artă[20], după ce, nu cu mult înainte, fusese îndepărtată din imediată vecinătate[21] statuia domnitorului Mircea cel Bătrân.

Îndepărtarea statuii învingătorului de Rovine din locul său obișnuit și dezvelirea bustului mai sus amintit a provocat la vremea respectivă strigăte de indignarea din partea unor concitadini ai noștri, care au simțit zbătându-se înlăuntrul lor fiorul naționalismului. Disputa s-a mutat la clasă, elevii mei ridicând o problemă, de altminteri mereu spinoasă, a limitelor toleranței și a balanței între patriotism, iubirea de țară și toleranța față de minoritățile etnice.

Pentru elevii mei, la fel ca și pentru cei care își exprimau indignarea pe canalele media, înlocuirea statuii lui Mircea cu bustul lui Atatürk constituia cel mai bun exemplu de toleranță prost înțeleasă și de renunțare la propriile valori, fapta

[19] *Pe urmele Europei*, a fost fără discuție, una dintre cele mai frumoase experiențe din multele experiențe trăite în călătoriile mele prin Europa,

[20] Fostul conac al pașei, guvernatorul Dobrogei la mijlocul veacului al XIX-lea.

[21] Este vorba despre replica nefericită a statuii lui Mircea cel Bătrân, reamplasată, între timp, în scuarul din fața gării din Tulcea.

mârșavă, cu siguranță, a unor politicieni corupți, văduviți de sentimentul național, în goana lor după putere și bani.

Bustul lui Mustafa Kemal Atatürk la Tulcea

„Cine este acest Atatürk?”, „pentru ce trebuie să avem bustul acesta în Tulcea?”, „cine a avut o astfel de idee?” au fost doar câteva dintre întrebările care, din pricina timpului scurt, nu și-au putut găsi răspuns. Am încercat numai a puncta ușurința cu care opinia publică poate fi manipulată, din neștiință, din nepăsare, din lipsa de înțelegere și de profunzime și cum această manipulare a maselor, abil orchestrată, a născut monștrii naționalismului interbelic.

Am promis că vom relua subiectul Atatürk după întoarcerea mea, însă promisiunea nu am respectat-o, iar subiectul a căzut în uitare. La fel cum disputele

ce aprind spiritele oamenilor de pe malurile Dunării cad repede în uitare și sunt îngropate cu totul de grijile cotidiene.

Elevii mei de atunci sunt azi oameni în toată firea. Probabil subiectul Atatürk li se va părea la fel de străin acum, pe cât li se par știrile ce vin din nu știu ce colț uitat de lume, din Zanzibar sau din Patagonia.

Spectrul naționalismului, însă, bântuie astăzi Europa mai mult decât oricând, după al doilea război mondial. Invazia „refugiaților", pe de o parte, care a făcut să se clatine întreaga construcție europeană, șubredă altminteri și nearticulată, pericolul islamizării unor regiuni întregi din Europa Occidentală, atentatele, violența, toleranța unora și intoleranța celorlalți, ciocnirea civilizațiilor de care admirabil vorbea Samuel Huntington[22] în anii '90 ai veacului trecut, toate acestea au făcut să renască naționalismul tocmai acolo unde ororile veacului trecut păreau a fi de mult istorie.

Dar să lăsăm acest subiect pentru o viitoare abordare și să ne întoarcem la Mustafa Kemal Atatürk.

Atatürk - simbolul

Prima mea vizită în Turcia, în primăvara anului 2008, a fost o adevărată revelație a unui fenomen pe care nu-l cunoșteam și nici măcar nu-l bănuiam. Oricine a vizitat Turcia în acei ani, până la instaurarea domniei lui Recep Tayip Erdogan, a trăit, probabil, senzația omniprezenței lui Atatürk.

În fiecare oraș, în fiecare școală, universitate, clădire publică, oficiu poștal, bancă, magazin, butic de stradă, imaginea lui Atatürk era nelipsită: Atatürk tânăr cadet la Thessaloniki, Atatürk în uniformă militară pe front, Atatürk în mijlocul unui grup de femei fără voal, Atatürk cu mustață, fără mustață, privind preocupat, încruntat, zâmbind, ațintind mereu asupra ta, din orice unghi ai fi privit, sclipirea ochilor săi de oțel.

[22] Samuel P. Huntington, în *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order,* lucrare publicată în 1996, argumenta faptul că sfârșitul *Războiului Rece* și prăbușirea Uniunii Sovietice, vor pune civilizația occidentală în fața unui dușman și mai teribil, islamul, iar din această „ciocnire" între civilizații se va creiona noua ordine mondială.

Același chip, în sute de ipostaze, pe magneți de frigider, semne de carte, calendare, postere, cutii de țigarete, breloage, insigne și multe alte asemenea mici suveniruri pe care le-am adus cu mine la întoarcere.

Am înțeles atunci cât de lipsită de substanță ar fi fost discuția noastră la clasă, dacă timpul ar fi permis, cât de mult aș fi pierdut atunci din ce aș fi putut spune după, cât de puțin aș fi exprimat din prea puținul pe care îl știam!

Aveam impresia, oriunde am mers, la Istanbul, la Çanakkale, la Bergama, la Bursa, oriunde aiurea, că Atatürk este încă viu, că această celebrare este un omagiu continuu, dar nu acel gen de omagiu prea bine cunoscut nouă, ci bucuria exprimată liber de a fi contemporan cu o legendă. Atatürk era însă mort de 70 de ani!

(continuare în ediția printată)